

Geotieteellisen viestinnän viitekehys, ongelmia vapaille mielikuvamarkkinoilla

AKU HEINONEN

Radioaktiivisuus ja erilaiset säteilyn aiheuttamat ongelmat ovat yllättävän usein mediassa käsiteltävien geotieteellisten aiheiden näkökulmia. Perinteisten geologisten huolenaiheiden kuten radonin rinnalle julkiseen keskusteluun on erityisesti viime vuosina noussut yhä voimakkaammin myös monia muita samankaltaiseen viitekehykseen sovitettuja aiheita. Useimmat näistä liittyvät jollain tavalla ydinenergian tuotantoon.

Eräs kiivainta julkista polemiikkia kirvoittanut geotieteitä sivuva aihe on ydinjätteen loppusijoitus, joka on yleisissä mielikuvissa sekaantunut vahvasti Olkiluodon uuden ydinvoimalan rakentamiseen ja sitä kautta myös yleiseen energiapolitiittiseen keskusteluun. Monikansallisten kaivosyhtiöiden Suomessa tekemien uraanietsintöjen yhteydessä uutisointi on puolestaan viimeaikoina tuonut säteilykeskustelun paikallisten maanomistajien ja elinkeinonharjoittajien agendojen lisäksi myös erinäisten kaivoteollisuuden ympäristökysymysten äärelle (mm. Eerola 2008).

Suurinta osaa näistä keskusteluista on leimannut kansalaisten peloista ja ennakkokäsityksistä syntyneen voimakkaan tunnelatauksen lisäksi ilmiöiden asiantuntijoita ja aihetta koskevaa tieteellistä tutkimusta kohtaan osoitettu yleinen epäusko ja luottamuspuula. Näitä ristiriitoja on laajalti hyödynnetty myös kotimaisessa mediassa säteilyyn ja mahdollisiin säteilyn aiheuttamiin terveysriskeihin liittyvistä geotieteellisistä aiheista uutisoitaessa.

Geotieteen medikalisaatio

Tarkempi tarkastelu osoittaa, että tällaiseen säteilykehukseen asetettu taloudellis-geotieteellinen uutisointi on erikoisella tavalla lainannut käyttöönsä lääketieteellisen tiedeviestinnän retoriikassa esiintyviä elementtejä (Väliveronnen 2005). Vaikka aiheet näennäisesti kuuluvatkin geologian tai fysiikan alaan, ovat säteilyn seuraukset ihmisille kuitenkin terveydelliset ja kuuluvat näin myös lääketieteen piiriin. Medialle tämä on luonnollinen lähestymissuunta, sillä säteilyn terveysvaikutukset ovat ymmärrettävästi perusfysiikkaa paljon tehokkaammin dramatisoitavissa.

Geologille tämä työnjako ei yllättäen olekaan aivan kivuton. Kivistä kun kerran loppujen lopuksi on puhe, niin ensisijaisestihan tietenkin geologilta pitää aiheesta lausuntonkin pyytää. Onko geologi kuitenkaan välttämättä se oikea asiantuntija vastaamaan asetettuihin kysymyksiin?

Tässä ajaututaan usein perustavanlaatuisen ongelmaan, koska geotieteillä ei suuren yleisön mielikuvissa ole lääketieteelle ominaista auktoriteettiarvoa (Väliveronnen 2005). Geotieteellisten asiantuntijoiden kommentteille ja lausunnoille ei tästä syystä toimittajienkaan puolesta välttämättä anneta yhtä voimakasta painoarvoa, mielellään niitä lähdetään jopa haastamaan repivämpiä otsikoiden toivossa. Tämä johtaa helposti tieteellisen uskottavuuden kannalta holtittomaan ja joissain tapauk-

sisä miltei fiktiivisiä piirteitä saavaan uutisointiin.

Metaforan ongelma

Säteilyuutisoinnissa korostuvat myös ikävällä tavalla metaforiin ja mielikuviin pitkälti perustuvan tiedeviestinnän ongelmat (Väliverronen ja Hellsten 2002). Miltei jokaista radioaktiivisuuteen tai säteilyyn liittyvää aihetta verrataan nimittäin melkein automaattisesti Tšernobylin ydinvoimalaonnettomuuteen ja sen seurauksiin. Näennäisesti tutun aiheen – ydinonnettomuuden – viitekehystä ja termistöä sovelletaan mediassa melko huolettomasti niinkin arkipäiväisten asioiden kuin vaikkapa rakennuskivien säteilyvaikutusten selventämisessä suurelle yleisölle.

Kaikenlaisesta säteilystä on tässä käsitteilyssä tehty luonnoton – epäinhimillinen ilmiö, jonka kvantitatiiviset ominaisuudet on ymmärrettävyyden vuoksi redusoitu kvalitatiivisiksi. Metaforan lähteeseen liittyvät voimakkaan kielteiset käsitykset ovat lisäksi siirtyneet osin perusteetta saman otsikon alle asetettujen aiheiden rasitteeksi. Yleiset mielikuvat säteilystä ovat tästä syystä ja asiayhteydestä riippumatta miltei poikkeuksetta negatiiviset, vaikka kyseessä onkin pohjimmiltaan luonnollinen ja pääosin täysin harmiton ilmiö.

Geologisen viestintäkehityksen muodostuminen

Erityisesti ydinvoiman käyttöön liittyvän säteilyturvallisuuden tiimoilta Suomessa käydyt julkiset keskustelut ovat viime vuosina saaneet yhä vakavampia sävyjä. Suomalaisessa mediassa näitä aiheita tosin lääkärin ja lääketieteen muiden ammattilaisten lisäksi geologeja useammin kommentoivat erilaiset kolmannen sektorin toimijat (mm. Kojo 2004). Varsinkin erilaiset ympäristöjärjestöt nauttivat me-

dian edustajien luottamusta ja asettuvat myös mielellään asiantuntijan rooliin, jos sellainen on tarjolla. Useimpien geologien mielestä tällaisia vakavia säteilyaiheita olisi syytä taustoittaa ymmärrettävillä vertailukohdilla objektiivisen kokonaiskuvan saavuttamiseksi, mutta tämä ei välttämättä ole median tai sen käyttäjien muiden asiantuntijatahojen tarkoitusten mukaista.

Toimintakulttuuristaan ja yleistyksen tarpeellisuudesta johtuen media kiinnittää uutisoinnissa usein sisältöä ja sen oikeellisuutta enemmän huomiota tarinaan, jonka avulla asioita yleisölle esitetään (mm. Väliverronen 2007). Jotain tiettyä aihetta käsittelevät jutut asettuvat tällöin helposti ennalta määrättyyn kehykseen, jonka näkökulmaan ja perusviireeseen on jonkin yksittäisen uutisen kautta hankala vaikuttaa. Aihepiirin viestintäkehityksen muodostuminen on tästä syystä pitkän julkisen prosessin tulos, johon vaikuttamiseen ei aivan joitain poikkeuksellisia erityisryhmiä lukuun ottamatta monellakaan toimijalla ole voimakasta motiivia saati resursseja.

Nykyisessä muodossaan yleinen geotieteellinen viestintäkehitys tuntuu olevan melko kehittymätön ja vahvasti painottunut negatiivisiin näkökulmiin, kuten juuri kaivosteollisuuden ympäristöongelmiin tai radioaktiivisuuden ja säteilyn haittavaikutuksiin. Tämä on todennäköisesti tulosta geotiedeyhteisön passiivisuuden ja toisaalta em. julkisten toimijoiden ulkotieteellisiin lähtökohtiin perustuvien motiivien yhteisvaikutuksesta.

Georaamit kaulaan ja kylälle

Geotieteellisellä tietämyksellä on siis kaikesta huolimatta mediassa selvää tilausta ja geologeja esiintyy vaihtelevalla menestyksellä kommentoimassa myös edellä mainittuja aiheita. Onnistunut asiantuntijuus lähteekin pääasiassa median motiivien, mahdollisuuk-

sien ja toimintakulttuurin ymmärtämisestä. Helppoa tässä viestinnän suossa rämpiminen tosin ei ole, mikä osaltaan myös selittänee sen, ettei lähtijöitä juuri tahdo riittää. Uudenlaisen viestintäkehyksen rakentaminen vaikuttaa-kin olevan enemmän välitöntä palautetta tai taloudellista hyötyä tuottamatonta työtä. Tällainen latua avaava pohjatyö voisi kuitenkin osaltaan myös helpottaa myöhempiä viestintätoimia.

Jotta kotimaisen geotieteellisen viestintäkehyksen tilaa voitaisiin kohentaa, tulisikin geotieteilijöiden todennäköisesti panostaa nykyistä enemmän tutkimuksen viestintään ja tiedotukseen. Keskittymällä vaihtoehtoisten näkökulmien aktiiviseen markkinointiin, ei välttämättä niinkään yksittäisten tapausten taloudellisiin seuraamuksiin tai vaikutuksiin, saavutettaisiin todennäköisesti pitkällä tähtäimellä kestävämpiä tuloksia. Kolmannen sektorin toimijat tuntuvat valtavirtamediassa saavuttamansa palstatilan perusteella sisäistäneen nämä pelisäännöt paremmin kuin hyvin.

Brief in English:

Radioactivity and different themes relating to radiation safety – including nuclear waste depositories and uranium prospecting – are common perspectives taken in public discourse over geoscientific topics.

Many, seemingly geoscientific, storylines in the media are nevertheless following rhetoric more familiar from the scientific communication of medicine. Geoscientific topics also suffer from oversimplifications and lack of comprehensive and realistic metaphors to describe the complicated dynamics of radiation issues. In general, the geoscientific frame of

Kiitokset

Artikkelin lähdemateriaalina on viitteiden lisäksi käytetty suppean kyselytutkimuksen tuloksia. Kiitokset artikkelin mahdollisista ansiosta kuuluvat kaikille tähän tutkimukseen osallistuneille!

Viitteet:

- Eerola, T. 2008. Ilmastonmuutoksesta uraanikohuun: miten hurrikaani saadaan vesilasiin (ja pitääkö siitä keskustella)? *Geologi* 60:75-79.
- Kojo, M. 2004. Ydinvoima, valta ja vastarinta. Helsinki, Like kustannus, 287 s.
- Väliveronnen, E. 2005. Lääketiede mediassa. *Duodecim* 121:1394-1399.
- Väliveronnen, E. 2007. Geenipuheen lupaus, biotekniikan tarinat mediassa. *Viestinnän julkaisuja* 13, Helsingin yliopiston viestinnän laitos, 150 s.
- Väliveronnen, E. ja Hellsten, I. 2002. From "Burning Library" to "Green Medicine". *The Role of Metaphors in Communicating Biodiversity. Science Communication* 24:229-245.